

A DIVATJOG VÁLSÁGA?

A divatipari cikkek lehetséges szerzői jogvédelmének kihívásai

PRÉM Kata Zsófia*

A szellemi tulajdon-védelmét és az alkotót, jogosultat védő jogosultságok jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni, hiszen a kreativitás gyümölcseit élvezzük mindennapjaink során, akár a technikai eszközök egyre kifinomultabb tárházának használatára vagy a művészeti alkotások nyújtotta (esztétikai) élmények befogadására gondolunk. Nem mellékes szempont emellett, hogy a szellemi tulajdon-jogok jelentős mértékben hozzájárulnak a gazdasági növekedéshez, a munkahelyteremtéshez,¹ valamint a kulturális sokszínűség biztosításához.² A szellemi tulajdon-védelem két területre osztható: szerzői jogra és az iparjogvédelemre. A két oltalmi ág közös jellemzője, hogy valamely kreatív, egyéni szellemi alkotás létrehozóját védelmezi,³ mindezek mellett a szerzői jogi

* A Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola PhD-hallgatója.

¹ Az utóbbi két évtizedben a kreatív tevékenységek jelentőségéről számos kutatás született szerte a világban. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (továbbiakban: SZTNH) által 2013 és 2018 közötti időszakban végzett felülvizsgálat eredményei alapján kijelenthető, hogy a szerzői jogi ágazatok jelentős szerepet töltenek be a magyar gazdaságban. Példának okáért, a bruttó hozzáadott értékben megközelítették a 8,69%-ot, a foglalkoztatásban és a munkajövedelemben is hasonló utat jártak be, ugyanis a kreatív tevékenységek a foglalkoztatásban 8,59%-ot, míg a munkajövedelemben 9,04%-ot tettek ki. A magyarországi értékek nemzetközi összehasonlításban is előkelő helyezést értek el, mivel a bruttó hozzáadott értékben a harmadik, foglalkoztatásban pedig a hatodik helyen állnak. Ld. SIMON Dorottya: Összefoglalás. In: SIMON Dorottya – LÁBODY Péter: *A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon* 6. Budapest, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2020. 7.

² Ld. KIRÁLY Miklós: A kulturális sokszínűség védelméről szóló UNESCO Egyezmény és az Európai Unió. In: FALUDI Gábor (szerk.): *Liber Amicorum. Studia P. Gyertyánfy Dedicata. Ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, Polgári Jogi Tanszék, 2008. 243–252.

³ FEJESNÉ Lőrincz Anna: A szellemi tulajdon-védelem alapja, rendszere. In: SAJTINÉ Sándor Erika (szerk.): *Bevezetés a szerzői jogba*. Budapest, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2020. 2–3.

védelem egyik nem titkolt célja az alkotások ösztönzése. Ezen cél fontosságát jelzi, hogy az a hatályos magyar szerzői jogi törvény⁴ preambulumban is kiemelt helyet kapott, ugyanis a törvény úgy fogalmaz, hogy a technikai fejlődéssel lépést tartó, korszerű szerzői jogi szabályozás meghatározó szerepet tölt be a szellemi alkotások ösztönzésében.⁵ Jelen cikkemben a szerzői jogi oltalomra helyezem a hangsúlyt, nevezetesen a divatipari cikkek lehetséges szerzői jogvédelmének kihívásaira, ugyanis a divatipari cikkek szerzői jogi védelme egy ‘mostoha’ terület a szerzői jogon belül, így ez vezetett arra, hogy mélyebb kutatást végezzek a témában.

1. Divatipar

Öltözködésünk és stílusunk az önkifejezés egyik legközvetlenebb eszköze, amit szinte önálló nyelvnak is nevezhetünk, hiszen rengeteg mindent elárul rólunk embertársainknak. Éppen ezért nem véletlen, hogy a divatipar a világ egyik legfontosabb kreatív iparága, ami a világkereskedelem kardinális részét képezi. Túlzás nélkül állítható, hogy a divatipar már több évszázada jelen van az emberek életében, ugyanis a szövőgép feltalálása óta vezető szerepet tölt be a kreatív iparágak⁶ között.

A divat fogalmi meghatározását megközelíthetjük tág és szűk értelemben egyaránt. Fernand Braudel⁷ értelmezése szerint a divat nem más, mint az aktualitások követése, tehát jelentése nem feltétlenül csak az öltözködéssre szorítkozik.⁸ Ebből következik, hogyha tágan vizsgáljuk a divatot, akkor az sok mindent magába foglalhat. Jelölhet bármit, ami egy adott kor, közeg széles körben elterjedt és sokak által követett jelensége. Így a divat lehet akár egy életstílus, lakberendezési tárgy, parfüm, eszme stb. Azonban, ha szűkebb értelemben közelítjük meg, akkor azt mondhatjuk, hogy a divat a külső megje-

⁴ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (továbbiakban: Sztj.).

⁵ Sztj. preambulumbekzdés.

⁶ Kreatív iparágak: reklám és marketing; építészet; kézműves termékek; mozi, televízió, rádió és fényképészet; informatika, szoftverfejlesztés és számítástechnikai szolgáltatások; könyvek és sajtótermékek; múzeumok, galériák és könyvtárak; zene-, előadó művészet és vizuális művészet; játékipar stb.

⁷ Francia történetész (1902–1985).

⁸ Fernand BRAUDEL: Az öltözködés és a divat. In: KLANICZAY Gábor (szerk.): *Divatszociológia* II. kötet. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1982., 98.

lenéshez kapcsolódó, bizonyos csoport vagy csoportok által hordott ruházat és kiegészítők.⁹

A Nemzeti Divatipari Stratégia meghatározása szerint a modern divatipar azon tevékenységeket foglalja magába, amelyek gyökere az egyéni kreativitásban, képzettségben és képességekben rejlik, és amelyek képesek a szellemi tulajdon létrehozásán és felhasználásán keresztül jólétet és munkahelyet teremteni.¹⁰ Egyszerűbben fogalmazva, a szűkebb értelemben vett divatipar a ruházatkodáshoz, öltözködéshez kapcsolódó szakterületeket¹¹ és tevékenységeket¹² foglalja magába. A divatipar terméke a divatcikk.

2. Problémafelvetés

Sajnálatos módon a divatipar fejlődését beárnyékolja az a tény, hogy a divatcikk nagyfokú utánzásnak és hamisításnak vannak kitéve. A probléma világméretű, ugyanis a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD)¹³ 2013-as becslése szerint a hamisítványok globális kereskedelme 461 milliárd dollárt tesz ki, ami a globális termelés kb. 2,5%-a.¹⁴ Ezért nem véletlen, hogy sok maffia a drogkereskedelemtől áttér a hamisításokkal való kereskedelemre, hiszen 'üzleti partnereik' sokkal kevesebb veszélyt jelentenek, a börtönbüntetések rövidebbek és a pénzbürságok csekélyebb mértékűek a 'kézitáskacsempészek' esetében.¹⁵

Szűkebb körben, az Európai Unió szintjén vizsgálva a problémát láthatjuk, hogy az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (továbbiakban: EUIPO) által közzétett jelentés szerint a ruházati cikkek és kiegészítők hamisítása az európai márkák éves értékesítésének 10%-át teszi ki, ami megközelítőleg 27,5 milliárd eurót jelent. Ebből kifolyólag az európai divatiparban megközelítőleg 518.000

⁹ SZENTESI Réka: A divattörténeti kutatások elméleti háttere. In: F. DÓZSA Katalin – SZATMÁRI Judit Anna – SZENTESI Réka (szerk.): *Divat, kultúra, történelem. Divattörténeti tanulmányok*. Budapest, ELTE Eötvös, 2018., 14–15.

¹⁰ Nemzeti Divatipari Stratégia 2020-2030. <https://tinyurl.com/bde3vzbld>

¹¹ Textilipar, ruhaipar, bőr- és cipőipar.

¹² Divattervezés, kelme gyártás, késztermék-gyártás, kis- és nagykereskedelem, divatbemutatók, sajtótermékek, média stb.

¹³ Organisation for Economic Co-operation and Development.

¹⁴ *Trends in Trade in Counterfeit and Pirated Goods*. Paris, Illicit Trade, OECD Publishing – European Union Intellectual Property Office, 2019. 11.

¹⁵ Yusuf BHANA: Fashion's Counterfeiting Problem. *Toppan Digital Language*, <https://toppandigital.com/translation-blog/fashions-counterfeiting-problem/#self>

munkahely szűnt meg. Ez a jelenség azért is különösen aggasztó, mert a szellemi tulajdonhoz köthető iparágak alkotják az Európai Unió gazdaságának gerincét,¹⁶ ugyanis az Európai Szabadalmi Hivatal és az EUIPO 2019-ben publikált adatai szerint a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó ágazatok az Európai Unióban a foglalkoztatottság 39%-át és a GDP 45%-át adják, ezen belül a szerzői jogi ágazatok a foglalkoztatottság 6%-át, míg a GDP 7%-át teszik ki.¹⁷

3. A divatipari történeti fejlődése és a divatipari cikkek szerzői jogi megítélése

3.1. A divatipari cikk fogalma és fejlődéstörténete

Ahogy korábban már megemlítettem, a szűkebb értelemben – a cikk szempontjából – vett divatipar terméke a divatipari cikk (vagy divatcikk), ami nem más, mint az öltözködés díszítő járuléka. Olyan díszes, mutatós holmi, tárgy (divatékszer, kalap, kesztyű, sál, cipő, táska, óra stb.), amely az öltözetet kiegészíti.¹⁸ Természetesen a ruhaneműk is a divatipar produktumai közé tartoznak. A ruha általában textilanyagból, bőrből, esetleg más anyagból varrt készítmény, amelyet az ember elsősorban az időjárás viszonyait ellen használ védelméül, valamint külsejének tetszetősebbé tétele miatt visel.¹⁹

Bepillantást nyerve a különböző korok divatjaiba, lenyűgöző látni, hogy az ősközösségekre jellemző anyagoktól – mint például a bőr, a szőrme, a növényi rostok – mekkora fejlődést jelentett az ókori egyiptomiak, rómaiak, görögök és bizánciak öltözködése.²⁰ Kezdetben a ruházatkodás csupán használati funkcióval bírt, az emberi test elfedésére és melegen tartására szolgált,²¹ azonban az ókoriak már fényűző életmódjukat és rangjukat fejezték ki ruházatukkal. A

¹⁶ Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: Évente félmilliónyian veszítik el munkájukat a divattermékek hamisítása miatt az EU-ban. 2015. 07. 30. <https://tinyurl.hu/nvgm>

¹⁷ *IPR-intensive industries and economic performance in the European Union*. Industry-Level Analysis Report, A joint project between the European Patent Office and the European Union Intellectual Property Office. EUIPO, 2019.

¹⁸ BÁRCZI Géza – ORSZÁGH László: *A magyar nyelv értelmező szótára*. I. k., Budapest, Akadémia Kiadó, 1959–1962.

¹⁹ Uo.

²⁰ ORCSIK Gézáné: *Viselettörténet*. Budapest, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, 2013. 2.

²¹ UJVÁRI Petra: „Divatjog a kifutón” – a divatipar oltalmazhatóságának lehetőségei a szellemi tulajdon-jogok tükrében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2015/2. 36.

középkorban megkülönböztetésre kerültek vallási, polgári és világi viseletek, azonban az újkor hozta meg a változást, ugyanis a kézműipar és a kereskedelem hatalmas fejlődésen ment keresztül. Akkoriban kezdtek különbséget tenni a mindennapok egyszerű ruhái és az ünnepi öltözetek között. A XX. században kialakult a ruhaipar és sorra születtek híres divattervezők úgy, mint Coco Chanel, Christian Dior, Pierre Cardin, Mary Quant és társaik, akik olyan kész-ruhákat és *haute couture* darabokat terveztek, amelyek nagyban befolyásolták és befolyásolják ma is a divat világát.²²

A szakirodalom szerint a ruházati ipar termékei feloszthatók néhány kategóriára, amit legegyszerűbben egy divatpiramis formájában tudunk ábrázolni.²³ A piramis felsőbb szintjein találhatók a tervezői kategóriák, az alsóbb szinteken pedig a tömeggyártású ruházati cikkek.

A piramis csúcsán helyezkedik el a csúcsdivat, amit más néven *haute couture*-nek neveznek. Ez Franciaországban törvény által védett kifejezés, ugyanis csak azon divatházak jogosultak a használatára, amelyeknek a párizsi székhelyű kereskedelmi és iparkamara engedélyt ad.²⁴ Ahogy a neve is mutatja, ez a fogalom takarja a ruhakészítés legmagasabb szintjét, ugyanis ezeket a darabokat mindig egy adott vásárló kérésére készítik, ezért értelemszerűen egyedi tervezést igényelnek. A termékek jellemzője a kiváló minőségű, drága anyagok, kézimunkával készített díszítés és időigényesség, ugyanis egy-egy ruhadarab elkészítése több száz, de akár több ezer órát is igénybe vehet. Mindezek velejárója a rendkívül magas eladási ár. Tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy az *haute couture* darabok nem is egyszerűen ruhák, hanem sokkal inkább képzőművészeti alkotások. A *The Secret World of Haute Couture* című dokumentumfilm²⁵ az *haute couture* mögött rejlő titkos világ egy szeletét hozza el a nézőhöz a maga háromnegyed órájában. Az *haute couture* olyan, mint egy 'privát klub', egy társadalmi kör, amelybe rendkívül nehéz bekerülni. A tagok úgy gondolják, hogy az *haute couture* ruhák valójában gyűjthető műalkotások, műtárgyak – csak úgy, mint például a festmények – így befektetésként tekintenek egy-egy darab megvásárlására. Véleményük szerint sokan bele sem gondolnak abba, hogy ugyanolyan alkotómunka előzi meg egy kézzel készített *haute couture* visolet megszületését, mint bármely képzőművészeti alkotását,

²² ORCSIK i. m. 2–26.

²³ UJVÁRI i. m. 6.

²⁴ Francesca STERLACCI – Joanne ARBUCKLE: *Historical Dictionary of the Fashion Industry*. United States of America, Scarecrow Press, 2007.

²⁵ Margy KINOMTH: *The Secret World of Haute Couture*. BBC Documentary, 2007.

így ők egyértelműen a művészet egyik ágaként tekintenek a divattervezés ezen formájára.

Ez alatt található a *designer ready-to-wear* (készruházat), amelyek már jóval olcsóbbak, mint az *haute couture* darabok, de még így is a borsos árkategóriába tartoznak. A divattervezők *ready-to-wear* kollekciói gyakran a kifutókon bemutatott, legünnepelebb és legfényképezettebb *haute couture* darabokon alapulnak, ám már hétköznapiabb, kevésbé extrém viseletnek számítanak.

A *luxury brand*-et szokták *better clothing*-nak is nevezni, amely kedvezőbb árú termékeket tartalmaz, de ezek is a magasabb árfekvésű darabok táborát erősítik.

A piramis legalján a *mid-level brands* és a *high street retailers* található, ami a tömeggyártású ruházati cikkek kategóriája, szokás őket *fast fashion*-nek is nevezni.²⁶

A dióhéjban bemutatott történeti áttekintésből látható tehát, hogy a ruhadarabok varrása, elkészítése hosszú időn át mesterségnek, szakmának számított, napjainkra azonban művészetté nőtte ki magát, tehát mára már okkal mondhatjuk, hogy a divatnak is vannak művészei.²⁷ Ebből kifolyólag a divattervezők művésznek tekinthetők, alkotásaik pedig a ruhadarabok. A divatcikkek tehát szellemi termékek, hiszen a ruha, a cipő, a táska tervezőjének szellemi tevékenységéből származnak.

3.2. A divatipari cikkek jogi védelmének keretei

Az eddigiekből érzékelhető, hogy a szellemi tulajdon védelmére a piramis csúcán helyet foglaló tervezői kategóriának van szüksége, két okból. Egyrészt az ő esetükben beszélhetünk azokról a jellegzetességekről, amelyek megalapozzák a jogi védelmet, nevezetesen a szellemi tevékenységből fakadó egyéni, eredeti jelleget,²⁸ valamint az irodalom, tudomány, vagy a – jelen esetben leginkább – művészet területéhez tartozást.²⁹ Másrészt ők vannak leginkább kitéve a szerzői jogi jogsértésnek, valamint a bitorlás és a divatkalózkodás ártalmainak. Így tehát, amikor a divatipari cikkeket említem, akkor elsősorban ezt a tervezői

²⁶ Shuyu LIN – Niall PIERCY – Colin CAMPBELL: Beyond the make-or-buy dichotomy: outsourcing creativity in the fashion sector. *Production Planning & Control*, Vol. 24., 2013. 298.

²⁷ A ruha és szerzője. *Nemzeti Ujság*, 1928/78. 10.

²⁸ Szjt. 1.§ (3) bek.

²⁹ Szjt. 1.§ (1) bek.; Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886. évi Berni Egyezmény (továbbiakban: BUE) 2. cikk (1) bek.

kategóriát értem alatta. Mint később látni fogjuk, a tömeggyártású ruházati cikkek esetében a védelem határait a Szerzői Jogi Szakértő Testület is kijelölte. Megjegyzendő, hogy a magyar joggyakorlatban ez idáig finoman szólva sem bővelkedünk olyan véleményekben, bírósági döntésekben, amelyek a tervezői kategória kreatúráinak jogi védelmével foglalkozott. Ennek oka egyértelműen az, hogy nem került ilyen ügy a hatáskörrel rendelkező testületek elé, hiszen Magyarországon a divatpiramis csúcsán található elemek kevésbé találhatók meg egyelőre.

A divatipari cikkeknek jogi oltalmat jelenthet a szerzői jog, a védjegyoltalom, valamint a formatervezési mintaoltalom. Ahogyan a cím is sugallja, jelen írásomban elsősorban a szerzői jog adta oltalmi lehetőségekre fektettem hangsúlyt, azonban mielőtt rátérek erre a kérdéskörre, fontosnak tartok néhány gondolatot kiemelni a divatipari cikkekhez kapcsolódóan a védjegyekről, illetve a formatervezési mintaoltalomról.

Elismert, hogy egyes országokban – így például a tengerentúlon, vagyis az Amerikai Egyesült Államokban – a divatipari cikkek számára a védjegyjog a szerzői jogi védelem alternatívája. A védjegy mint árujelző, alkalmas arra, hogy valamely árut vagy szolgáltatást megkülönböztessen mások áruitól vagy szolgáltatásaitól.³⁰ Védjegyoltalomban részesülhetnek többek között a szavak, szóösszetételek, betűk, számok, képek, ábrák, alakzatok, színek és színösszetételek, mintázatok stb.³¹ Érzékelhető, hogy ebbe a felsorolásba beletartoznak a divatipari cikkek egyes elemei is, hiszen a védjegy alkalmas a formatervezési minta egyes elemeinek – mint például a tervező márkajelzésének – védelmére. Tehát a divattervezők számára az elsődleges eszköz ahhoz, hogy dizájnjukat megkülönböztessék, a védjegyoltalom alatt álló márkajelzés vagy név feltüntetése a divatipari cikken. Viszont a problémát az okozza, hogy a védjegy ily módon történő alkalmazása nem terjed ki a dizájnra, tehát a termék külső megjelenése számára nem nyújt védelmet, sokkal inkább magára a *brand*-re. A védjegyoltalom azt megakadályozza ugyan, hogy egy adott személy más neve alatt értékesítse a saját termékét, azt viszont nem tiltja, hogy a saját nevüket helyezzék el egy olyan terméken, amely nyilvánvaló hasonlóságot mutat valamely más termékkel,³² mindaddig, amíg azok nem összetéveszthetően hasonlóak.³³

³⁰ 1997. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról 1. § (1) bek.

³¹ 1997. évi XI. törvény 1. § (2) bek.; Trademark Law Treaty 1994., Art. 2(1).

³² Ld. Louis Vuitton Malletier v. Dooney & Bourke Inc. ügy, 2006. <https://tinyurl.com/588shusr>

³³ UJVÁRI i. m. 23–24.

A formatervezési mintaoltalom az Európai Unióban – így Magyarországon is – a dizájn, a szerzői jog és az iparjogvédelem határán helyezkedik el. A szerzői jog és a formatervezési minták joga eltérő célkitűzések megvalósításán alapul, ugyanis az utóbbi, a formatervezési minta létrehozásába eszközölt befektetést védi a versenytársak utánzásával szemben.³⁴ A formatervezési minták *sui generis* oltalma jól igazodik az oltalom tárgyának sajátosságaihoz, amelyet az olyan tömegesen előállított, hétköznapi használati tárgyak képeznek, amelyek – a használati funkció mellett – rendelkeznek a védelemre érdemes, eredeti esztétikai jellemzőkkel is. Ez a védelem elegendő ideig áll fenn ahhoz, hogy a formatervezési minta kidolgozását jelentő befektetés megtérüljön anélkül, hogy túlzott mértékben akadályozná a versenyt.³⁵ Formatervezési mintának minősül valamely termék egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve a díszítésnek a külső jellegzetességei – különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület, illetve a felhasznált anyagok jellegzetességei – eredményeznek.³⁶ Ezek mentén a divatiparban oltalmazható például a szövet mintája, a ruha szabása, a kalap alakja, de a pusztá divatstílusok úgy, mint a miniszoknya, trapéznadrág, szűkszerű nadrág, nem részesülhetnek védelemben. A formatervezési mintaoltalom két oltalomtípust takar, nevezetesen a lajstromozás nélküli valamint a lajstromozott mintaoltalmat. A divatipar számára a külön bejelentést nem igénylő, automatikusan keletkező lajstromozás nélküli oltalom a kedvező, ugyanis a divatipari cikkek olyan oltalmi rendszert igényelnek, amelyben az oltalom megszerzéséhez nem szükséges formalizált eljárás. Hátulütője, hogy csak a szándékosan elkövetett másolás ellen véd, a szerző tevékenységétől függetlenül létrejött azonos vagy hasonló minták ellen nem, tehát nem biztosít a jogosult számára kizárólagos jogot a minta használatára.³⁷

4. Megilleti a divatipari cikkeket a szerzői jogi védelem?

A szerzői jog védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.³⁸ A hazai törvény – sok más ország jogához hasonlóan – nem tartalmaz taxatív felsorolást

³⁴ C-683/17. sz. ügy Maciej Szpunar főtanácsnok indítványa: Cofemel – Sociedade de Vestuário SA kontra G-Star Raw CV [ECLI:EU:C:2019:363] 55. pont.

³⁵ Uo. 51. pont.

³⁶ 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról 1. § (2) bek.

³⁷ UJVÁRI i. m. 31–33.

³⁸ Szjt. 1. § (1) bek. Ld. BUE 2. cikk (1) bek.; 1952. évi Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény I. Cikk.

arra vonatkozóan, hogy mely műtípusok állnak jogi oltalom alatt, csak a legtipikusabbakat listázza példálózva. A felsorolásokban nem találjuk meg konkrétan a ‘ruházati cikk’ vagy a ‘divatipari cikk’ kifejezést, azonban a lista példálózó jellege miatt ez nem azt jelenti, hogy ezek ki lennének zárva az oltalomból. Mivel a szerzői jogilag védett alkotások köre nem zárt,³⁹ ezért a törvényben konkrétan nem nevesített műfajok, a nehezen műfajba sorolható művek vagy akár a műfajokba nem besorolható művek is állhatnak szerzői jogi védelem alatt, amennyiben szellemi tevékenységből fakadó egyéni, eredeti jelleggel rendelkeznek és nincsenek kizárva az oltalom alól.⁴⁰

A szerzői jog, illetve a jogvédelem sehol nem áll olyan gyenge lábon, mint a divattervezők esetében, akik pedig minden védelmet megérdemelnének a rendkívül nehéz munkájukért.⁴¹ Ezért a következőkben felsorakoztatok néhány indokot, ami jogalapot jelenthet a tervezői kategória divatipari cikkeinek szerzői jogi védelmére.

A védelmet megalapozhatja az, hogy az Szjt. kifejezetten nevesíti a jelmezt és annak tervét,⁴² így ennek analógiáján a ruhák és a ruhatervek is szerzői jogi védelemben részesülhetnek. A jelmeztervek önmagukban is műalkotások,⁴³ ugyanis a tervező szellemi tevékenysége a megvalósuló jelmezekben manifesztálódik, így azok magukban hordozzák a kreatív alkotó szellemi tevékenység eredményét.⁴⁴ Véleményem szerint ez igaz a divattervekre is, mivel a divattervezők az *haute couture* darabokkal átlépték azt a hagyományos határt, ami elválasztja a viselhető ruházatot a viselhető művészettől.⁴⁵ A művészet, mint a kultúra egyik építőköve egy viszonylag nehezen megfogható, tág fogalom, melybe a szellemi alkotómunka következtében létrejött alkotások, alkotás-csoportok tartoznak, így úgy gondolom, hogy abban a divattervek és az általuk megszületett divatkreációk is helyet kaphatnak. Fontos megjegyezni azonban, hogy a szóban forgó műtípusok olyan sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek

³⁹ SzJSzT – 08/15. – Rézmetszet, rézkarc nyomólemez szerzői jogi oltalma.

⁴⁰ Ld. SzJSzT – 07/15. – Módszer szerzői jogi védelme; SzJSzT – 09/17. – Ruházati termékek eredetiségével kapcsolatos kérdések.

⁴¹ ENDRŐDI Béla: A kopistákról. *Nemzeti Ujság*, 1934/158.

⁴² Szjt. 1.§ (2) bek. n) pont.

⁴³ Ld. SÁPI Edit: *A színpadi művek szerzői joga*. Budapest, Patrocínium, 2019.; SÁPI Edit: Mi van a függöny mögött? – A színházi látványterv szerzői jogi védelmének egyes kérdései. In: POGÁCSÁS Anett (szerk.): „*Szellemi alkotások az ember szolgálatában*” Professzor Dr. Tattay Levente tiszteletére szervezett emlékkonferencia tanulmánykötete. Budapest, Pázmány Press, 2022. 185–197.

⁴⁴ SzJSzT – 17/13. – A jelmeztervezés szerzői jogi minősítése a filmes műfajban.

⁴⁵ UJVÁRI i. m. 20.

az általános szerzői jogi szabályokhoz képest más szemléletet és rugalmasabb jogalkalmazói hozzáállást igényelnek.⁴⁶

Említést érdemel az is, hogy a divattervezők nem különböznek sokban a hagyományos képzőművészekről, iparművészekről, ugyanis mindketten az általuk megálmodott ötlet valamilyen módon történő létrehozására törekszenek.⁴⁷ Míg a festők számára a vászon, addig a divattervezők számára a kelme szolgál elsődleges közvetítőeszközként. Következésképpen a divattervezőt tekinthetjük a szerzői jog alanyának, tehát a szerzőnek, hiszen ő az, aki a művet, vagyis a ruhadarabot megalkotta.⁴⁸ Mi több, előfordulhat olyan eset is, amikor két műtípus 'összeolvad'. A kortárs vizuális alkotók gyakran használnak fel műrészleteket saját műveikben, valamint a divatiparban is elterjedt a képzőművészeti alkotások részleteinek felhasználása. Példaként említhető Yves Saint Laurent⁴⁹ és Piet Mondrian⁵⁰ együttműködése, melynek gyümölcseként született meg YSL Mondrian kollekciója 1965-ben,⁵¹ ami nagy sikernek örvendett, ugyanis az egyszerű szabású ruhának, a festmény geometrikus vonalai és merész színei modern hangulatot kölcsönöztek.

Sajnálatos módon mindezen indokok ellenére a szerzői jogi védelem hiányossága nem új keletű probléma, hiszen a divatipar születésétől kezdve nehézséget jelentenek az ún. 'szemmel lopó ruha-tolvajok'. Ez a jelenség közel egy évszázaddal ezelőtt élte virágkorát. Az 1900-as években köztudomású volt, hogy elsősorban német és amerikai ruhaszalonnak tulajdonosai remekül megszervezett és kitűnő ügyességgel működő kémszervezetet tartottak fenn Párizsban abból a célból, hogy kiszimatolják a legújabb divatot.⁵² A divat 'kémnői' beférköztek a divatbemutatókra, ahol alaposan megfigyelték a felvonultatott divatkreációkat, majd a bemutató végeztével visszasiettek a szállodai szobájukba, ahol azon-

⁴⁶ Kiss Zoltán Károly: Díszletek és jelmezek szerzői jogi védelme. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2021/4. 35.

⁴⁷ Érdekesképpen jegyzem meg, hogy a Budapesti Divatiskolában a divattervező képzés az első félévben együtt halad a jelmez- és díszlettervező képzéssel, mely utóbbiakat az Szjt. egyértelműen nevesíti és szerzői jogi védelemben részesíti. (<https://tinyurl.hu/exSI>)

⁴⁸ Szjt. 4.§ (1) bek.

⁴⁹ Az Yves Saint Laurent (továbbiakban: YSL) egy francia divatház, amelyet 1962-ben Yves Saint Laurent és Pierre Bergé alapított.

⁵⁰ Teljes nevén Pieter Cornelis Mondriaan (1872–1944), holland festő, a geometrikus absztrakció képviselője.

⁵¹ HEPP Nóra: A szerzői jog korlátai. In: LEGEZA Dénes (szerk.): *Szerzői jog mindenkinek*. Budapest, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2017. 149.

⁵² A modell-kalózok ellen, *Budapesti Hírlap*, 1932/25. 5.

nal hozzáláttak ahhoz, hogy emlékezetből rekonstruálják a ruhamodelleket.⁵³ Ennek következtében, amit Párizsban alkotott a divattervező, azt két hét elteltével nyugodtan viselhették a pesti korzón. Érthető okokból a divatházak amíg tudták, tíz lakattal is őrizték – és őrzik napjainkban is – az új kreációkat. Ez a titokban tartási tevékenység tehát nem változott az idők során. Az 1900-as évek derekán a párizsi tervezők elhatározták, hogy megvédik szerzői jogukat, ezért jogászokhoz fordultak, hogy választ kapjanak azon kérdésekre, hogy ez miként lenne lehetséges. A szabadalomtól kezdve a védjegyen át mindenre gondoltak, mígnem egyikük azt mondta, hogy divatot kell csinálni a védjegyből is. Ennek következtében a párizsi divatszalonok tervezői elhatározták, hogy eredeti modelljeiket aláírják, egészen pontosan aláhímezik, csakúgy, ahogy a festők szignóval látják el festményeiket. Ezt pedig már nem lehet leutánozni, mert az névbitorlást eredményezne.⁵⁴

Érdekes lehet elgondolkozni azon, hogy amennyiben napjainkban szerzői jogi oltalmat nyer egy divatipari cikk, akkor hogyan alakul(hat) a szerző név feltüntetésének joga, hiszen a szerzői személyhez fűződő jogok⁵⁵ közül a mű és alkotója közötti szoros kapcsolatot a név feltüntetésének joga⁵⁶ szemlélteti a leglátványosabban.⁵⁷ A szerzőt illeti a jog, hogy művén szerzőként feltüntessék.⁵⁸ A szóban forgó jog nem csak a szerzői minőség elismerését jelenti,⁵⁹ hanem ahogyan arra Tomasovszky Edit is utalt előadásában, „bizonyos esetekben – például a képzőművészetben – a művész neve akár márkanévként is funkcionálhat”.⁶⁰ Ez a párhuzam felkeltette érdeklődésemet, hiszen ez analógiaként alkalmazható a divatipari cikkekre is, ugyanis a divat világában számos példát találhatunk arra az esetre, amikor a tervezők neve márkanévként funkcionál.⁶¹

⁵³ Ruszlan GASZANOV: „Azért, hogy lemásolhassák!” *Magyarország*, 1986/33. 15.

⁵⁴ A ruha és szerzője. *Brassói Lapok*, 1928/85. 5.

⁵⁵ Szjt. 10–13. §.

⁵⁶ Szjt. 12. §.

⁵⁷ SÁPI Edit: Mennyire egységes a mű egységének védelme? *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/1. 169.

⁵⁸ Szjt. 12. § (1) bek.

⁵⁹ GYERTYÁNFY Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2020. 48. (Jogtár elektronikus verzió)

⁶⁰ TOMASOVSKY Edit: Személyhez fűződő jogok a szerzői jogban című tudományos előadás. Az *IJOTEN Szerzői jog és iparjogvédelem* rovatának második műhelyvitája. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2023. február 16.

⁶¹ Néhány példa a teljesség igénye nélkül: Coco Chanel, Christian Dior, Louis Vuitton, Versace, Karl Lagerfeld, Giorgio Armani stb.

5. A szerzői jogi védelem pozitív feltételei, különös tekintettel az egyéni, eredeti jellegre

Ahogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület már több véleményében is kifejtette, és ahogy a jogirodalom is hangsúlyozza, az egyéni, eredeti jelleg megléte esetről esetre vizsgálándó, mert különböző műtípusokban eltérően jelenhet meg az egyéni, eredeti jelleg,⁶² ezért fontos, hogy az adott mű sajátosságaira tekintettel, külön-külön vizsgálja meg azt a Szerzői Jogi Szakértő Testület. A jogvitákban gyakran fordulnak a felek a Szerzői Jogi Szakértő Testülethez, ugyanis az egyéni, eredeti jelleg megállapítása rendkívül nehéz és összetett, különösen a szerzői jog határterületén elhelyezkedő műtípusok – mint például a divatipari cikkek – esetében. A bevezető részben gondolatébresztőként már megemlítettem, hogy a divatipari cikkek szerzői jogi védelme egy igencsak ‘mostoha’ terület, mivel esetükben az egyéni, eredeti jelleg fennállásának vizsgálata nagy fejtörést okozhat a Szerzői Jogi Szakértő Testületnek. Mielőtt rátérnék arra, hogy ezek a nehézségek miben is ölthetnek testet, fontosnak tartom tisztázni, – az SZJSZT vonatkozó szakvéleményeiben foglaltakat követve – hogy mik tartoznak a szerzői jogi védelem pozitív feltételei közé.

Az Szjt. nem ad egzakt fogalmat a szerzői jogi alkotások köréről, hanem pozitív feltételek meghatározásával írja körül, hogy mely műtípusok állhatnak a törvény védelme alatt. Egyrészt az alkotásnak az irodalom a tudomány vagy a művészet területére kell esnie,⁶³ másrészt a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni eredeti jelleggel kell rendelkeznie.⁶⁴ Kiemelést érdemel, hogy ezen feltételeknek együttesen kell megvalósulnia.⁶⁵

A szellemi tevékenységből fakadás azt a követelményt testesíti meg, hogy a mű a szerzőé legyen,⁶⁶ ugyanis ez azt jelenti, hogy a művet a szerzőhöz személyes kapcsolat fűzi, az szubjektíve eredeti, nem mástól vette át,⁶⁷ tehát a szerző személyében fejeződik ki az egyéni, eredeti jelleg.⁶⁸

⁶² Például másként mérhető egy számítógépes program, egy zenemű, egy fotóművészeti alkotás vagy egy divatipari cikk egyéni, eredeti jellege.

⁶³ Szjt. 1. § (1) bek.

⁶⁴ Szjt. 1. § (3) bek.

⁶⁵ SZJSZT – 11/15. – Fordítás eredetiségének megítélése.

⁶⁶ Szjt. 4. § (1) bek.

⁶⁷ GYERTYÁNFY i. m. 41.

⁶⁸ PRÉM Kata Zsófia: A fotóművészeti alkotások egyes szerzői jogi sajátosságai. In: JÁMBORNÉ Róth Erika (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma*. Miskolc, 2022. 166.

Az alkotás egyéni jellege abban áll, hogy a műben megjelenik a készítője szellemi tevékenysége⁶⁹ és valamilyen formában visszatükrözi a szerző tulajdonságait, szubjektivitását, képességeit, intellektualitását, kreativitását,⁷⁰ tehát az alkotás magán hordja a szerző személyiségjegyeit,⁷¹ vagyis „abban megcsilanni látjuk alkotójuk személyiségét”.⁷²

Az eredeti jelleg megállapításához elengedhetetlen, hogy az adott körülmények között lehetőség legyen többféle kifejezőmódra, és ezek közül a szerző egyéni módon válassza ki a kifejezőmódok egyikét vagy másikat.⁷³ Az eredetiség az alkotás önállóságát, különlegességét, más művektől való különbözőségét, elhatárolhatóságát fejezi ki.⁷⁴ Az eredeti jelleg minimális feltétele, hogy a mű ne legyen más mű szolgai másolása.⁷⁵ Példának okáért, ez a divatipari cikkek esetében annyit tesz, hogy ne egy trendhez tartozóak legyenek a vizsgálandó ruhadarabok és ne legyenek egymástól megkülönböztethetetlenek.⁷⁶ E körben megjegyzendő, hogy – mint fentebb említettem – az SZJSZT vélemény nem az *haute couture* ruhákkal kapcsolatban született.

Összességében azt mondhatjuk, hogy egy alkotás akkor tesz eleget az egyéni, eredeti jelleg feltételeinek, ha az adott teljesítmény nem csak egyféleképpen készíthető el, nem előre modellezhető, nem kizárólag sablonszerű megoldásokból áll, hanem a létrehozónak lehetősége van több verzió közül választani. Ez a választási lehetőség az, ami lehetővé teszi az egyéni, eredeti szellemi tevékenységet.⁷⁷

⁶⁹ SzJSzT – 11/15. – Fordítás eredetiségének megítélése.

⁷⁰ SzJSzT – 03/10. – Naptári mottók szerzői jogi védelme.

⁷¹ SzJSzT – 19/19. – Számítógépi programalkotás jogi védelme.

⁷² POGÁCSÁS Anett: Az alkotó ember személyiségvédelmének sajátos szerzői jogi kérdései. In: GÖRÖG Márta – MENYHÁRD Attila – KOLTAY András (szerk.): *A személyiség és védelme. Az Alaptörvény VI. cikkelyének érvényesülése a magyar jogrendszeren belül*. Budapest, ELTE ÁJK, 2017. 235.

⁷³ Ld. SzJSzT – 38/2003. – Külsős óraadók előadásainak szerzői jogi védelme; SzJSzT – 33/2005. – Pedagógus-továbbképzési programok szerzői jogi megítélése; SzJSzT – 32/14. – Zsűrített kerti fabútorok szerzői jogi védelme; SzJSzT – 30/17. – Színes térbeli védjegyoltalom, pálinka csomagolás, termék külső megjelenésének szerzői jogi védelme; SzJSzT – 19/19. – Számítógépi programalkotás jogi védelme.

⁷⁴ SzJSzT – 17/12. – Logó szerzői jogi védelme.

⁷⁵ GYERTYÁNFY i. m. 42. Ld. SZINGER András: Az eredetiség küszöbe. *Jogtudományi Közöny*, 2005/3. 117–125.

⁷⁶ SzJSzT – 09/17. – Ruházati termékek eredetiségével kapcsolatos kérdések.

⁷⁷ SzJSzT – 11/15. – Fordítás eredetiségének megítélése.

Ahogy korábban utaltam rá, a szóban forgó műtípusok esetében nehéz megállapítani az egyéni, eredeti jelleg meglétét. A nehézségek a következőkben ölthetnek testet:

A divat világában a ruhatervezők számára rendelkezésre álló formák, fazonok, anyagválasztások, kivitelezési módok és az általuk körvonalazott stílusok száma véges. Ebből szükségszerűen következik az, hogy a korábban már fellelhető fazonelemek (pl. ejtett váll, anyagcsavarás), illetve akár komplett stílusirányzatok periodikusan ismétlődnek.⁷⁸

Az egyéni, eredeti jelleg megállapítása során nehézséget okozhatnak az ún. trend előrejelzések is. A tervezők gyakorlatában szokásos és elfogadott, hogy a divatlapokban és a modellbemutatókon látott ötleteket felhasználják és azokból a divatnak megfelelő változatokat hozzanak létre, sőt bizonyos elemeket az ún. trendkollekciók kifejezetten követésre ajánlanak.⁷⁹ A divat mozgatórugói a trendek, így a trendügynökségek által meghatározott koncepciók garantálják egy-egy kollekció gazdasági sikerét. A trend előrejelzések végül trendriportok formájában érhetőek el a divatmárkák számára, melyek tartalmazzák az elkövetkezendő szezonok divatosnak tartott színeit, stílusirányzatait és szabásvonalait.⁸⁰ Így tehát kevésbé beszélhetünk művészi szabadságról, ha a divattervezők ezeknek a 'sikerfaktoroknak', eladási statisztikáknak alávetve dolgoznak egy szűkített alkotói mozgástérben. Abban az esetben pedig, ha számos cég nyúl ugyanahhoz a trendriporthoz, akkor a pontosan meghatározott stílusjegyek, szabásvonalak már magukban hordozzák azt, hogy a kollekciók hasonlóak lesznek a különböző divatcégek kínálatában.⁸¹ A problémát pedig az okozza, hogy a ruhatervek csak nagyon szoros értelemben és szűk terjedelemben élveznek szerzői jogi védelmet, tehát csak és kizárólag akkor sérülnek a szerző jogai, ha valaki változtatás nélkül, egy az egyben másolja le a tervét.⁸²

A harmadik nehézséget pedig a funkcionalitás problémája okozza. Az ún. funkcionális művek⁸³ megítélésével kapcsolatban már több SZJSZT szakvéle-

⁷⁸ SZJSZT – 09/17. – Ruházati termékek eredetiségével kapcsolatos kérdések.

⁷⁹ SZJSZT – 7/2005. – Ruhatervek szerzői jogi védelme, ötletek felhasználhatósága.

⁸⁰ Fern SETO: How Does Trend Forecasting Really Work? *Highsnobiety*, 2017. <https://www.highsnobiety.com/p/trend-forecasting-how-to/> vagy <https://tinyurl.com/2a47msd2>

⁸¹ DOBOS Emese: *Hamisítás és kalózkodás a divatiparban*. Budapest, Ujvári János Diplomadíj, 2017. 8.

⁸² SZJSZT – 7/2005. – Ruhatervek szerzői jogi védelme, ötletek felhasználhatósága.

⁸³ Ide sorolható pl. az építészet, az iparművészet, az alkalmazott grafika vagy az ipari tervezőművészet. Véleményem szerint a divattervek, valamint a már elkészült divatipari cikket is helyet kaphatnak ebben a kategóriában.

mény is született.⁸⁴ A vonatkozó vélemények hangsúlyozzák, hogy az egyéni, eredeti jelleg fennállásának megítélése minden esetben igazodik a műfaji sajátosságokhoz, hiszen különösen a funkcionális művek esetében sokkal szűkebb az alkotó mozgástere, mint más műtípusoknál, mivel ezeknek az alkotásoknak a művészeti igényeken túl⁸⁵ igazodniuk kell a használati, műszaki és egyéb követelményekhez.⁸⁶ Így az ilyen művek egyéni, eredeti jellegének minimum-követelménye, küszöbértéke alacsony,⁸⁷ ezért annak vizsgálatánál a funkciót, mint az alkotás terét korlátozó tényező figyelembe kell venni és össze kell vetni azzal, hogy a funkció betöltéséhez szükséges szempontok mellett mennyire kerül kizárásra az alkotó személy szellemi tevékenységének lehetősége. Mindaddig tehát, amíg az alkotónak megállapítható módon van egy minimális mozgástere, nem zárható ki az egyéni, eredeti jelleg megléte.⁸⁸ A divatipari cikkek esetében ez azt jelenti, hogy a ruhák bizonyos elemei (különösen a szabásvonal és a fazon) a funkcionalitás által már nagymértékben meghatározottak, ezért ezek önmagukban viszonylag ritkán alapozzák meg az egyéni, eredeti jelleget, mivel ezek szűkítik az alkotás terét. A ruha ilyen jellegét sokkal inkább a megalkotásának nagyobb alkotói kreativitását igénylő mozzanatai (pl. egyedi díszítések, különleges varrási technika) adhatják.⁸⁹

Azonban, ha az *haute couture* szemszögéből közelítünk, akkor már nem feltétlenül beszélhetünk funkcionalitásról. Hiszen a *couture* divatbemutatók lényege a túlzás és az irrealitás, mivel a *show* keretében olyan divatipari cikkeket vonultatnak fel, amelyek a mindennapi használatra, viseletre teljesen alkalmatlanok, vagyis mint fentebb említettem, közelebb állnak a képzőművészeti alkotásokhoz. Ahhoz, hogy erről megbizonyosodjunk, elég szemügyre

⁸⁴ Ld. SzJSzT – 27/2000. – Tanulmány szerzői jogi védelme; SzJSzT – 21/2004. – Szakácskönyv, illetve receptek szerzői jogi védelme, SzJSzT – 05/07/01. – Lámpák szerzői jogi védelme; SzJSzT – 08/07. – Műfordítás szerzői jogi védelme; SzJSzT – 23/20. – Apróhirdetések szerzői jogi védelme.

⁸⁵ Iona SILVERMAN: Copyright and Fashion: A UK Perspective. *WIPO Magazine*, 2014. június <https://tinyurl.com/mr3p8y87>

⁸⁶ Például az SzJSzT – 26/18. – Honlap grafikai felületének szerzői jogi védelme című szakvélemény utal arra, hogy a szoftverek grafikáját igen nagymértékben az elérendő funkciók határozzák meg. Az SzJSzT 08/07. – Műfordítás szerzői jogi védelméről szóló véleménye hangsúlyozza, hogy a szépirodalom alkotásai körében tág tere van az egyedi gondolatok változatos művészi eszközökkel történő megfogalmazásának, míg viszont a szakirodalom terén a funkció, a feladatteljesítés és a szakmaiság követelményrendszere nagymértékben szűkíti az egyéni, eredeti jelleg kifejeződésének terét.

⁸⁷ SzJSzT – 21/16. – Grafika szerzői jogvédelme és felhasználása.

⁸⁸ SzJSzT – 23/20. – Apróhirdetések szerzői jogi védelme.

⁸⁹ SzJSzT – 09/17. – Ruházati termékek eredetiségével kapcsolatos kérdések.

vennünk Viktor & Rolf⁹⁰ 2023. január 25-én, a párizsi *haute couture* héten bemutatott ruhakölteményeit. A divatház szó szerint ‘felforgatta’ a divatot, amikor a manökenek a gravitációt meghazudtolva vízszintesen, átlósan és fejjel lefelé viselték az estélyi ruhákat.⁹¹

6. Konklúzió

Az eddigiek alapján látható, hogy a divatipari cikkek jogi védelme világszerte szeszélyes, hiszen jelen tanulmányban is olvashattunk védjegyoltalomról, formatervezési mintaoltalomról, valamint szerzői jogi oltalomról, mint lehetséges ‘védelmi vonalokról’, de ezek közül egyik megoldás sem nyújt teljes körű oltalmat a divatterveknek, illetve a már elkészült produktumoknak. Írásomban igyekeztem rávilágítani arra, hogy a divat művészei, vagyis a divattervezők is kiérdemlik azt, hogy alkotásaik szerzői jogi oltalmat élvezhessenek.

Szó esett arról is, hogy az egyéni, eredeti jelleg megállapítása során számos nehézségbe ütközhetnek a divatipari cikkek, különösen, ami a divatpiramis alsóbb szintjein elhelyezkedő kategóriákat illeti. Viszont tanulságképpen álljon itt a következő példa. Yves Saint Laurent volt az első olyan divattervező, aki szerzői jogi alapon meg tudta védeni alkotását, amikor beperelte Ralph Lauren-t⁹² amiatt, hogy lemásolta azt a fekete szmokingra emlékeztető női estélyi ruháját, amelyet YSL 1966-ban tervezett, majd az 1991-92-es őszi/téli kollekció keretében mutatott be újra.⁹³ A francia tervező azonnal felismerte ruhakölteményét, amikor meglátta a Madame Figaro Magazinban Lauren új kollekciójaként. A nem mindennapi tárgyalás része volt egy tárgyalótermi divatbemutató is, mivel a bírónő úgy döntött, hogy a szóban forgó ruhákat két manökenen egyszerre mutassák be a tárgyalóteremben. Végül a párizsi bíróság busás kártérítésre ítélte Ralph Lauren-t,⁹⁴ elismerve hogy az öltözet szerzői joga YSL-t illeti meg.

⁹⁰ Egy holland avantgárd luxus divatház, amelyet 1993-ban Viktor Horsting és Rolf Snoeren alapított. A divatház már közel 20 éve próbálja áthidalni a divat és a művészet közötti szakadékot.

⁹¹ A divatbemutatóról készült képek a következő weboldalon érhetők el: Ellie PITHERS: Viktor & Rolf Spring 2023 Couture. *Vogue*, 2023. 01. 26. <https://tinyurl.com/5326d3kt>

⁹² Ralph Lauren egy amerikai divattervező, aki 1967-ben alapította meg saját cégét.

⁹³ Suzy PATTERSON: *Fashion Fight: Ralph Lauren Loses Copycat Suit to Saint Laurent*. 1994. 05. 19. <https://tinyurl.com/5a8wxka3>

⁹⁴ Divattervező, lopj, de rajt’ ne kapjanak! *Respublika*, 1994/3. 98.